

Koło hermeneutyczne

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Koło hermeneutyczne

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Idea koła hermeneutycznego dotyczy myślenia. Według hermeneutyki myśl nie biegnie po linii prostej – od przesłanki do wniosku, lecz ma strukturę kolistą. Co to znaczy? W tej lekcji dowiesz się, jak ideę koła hermeneutycznego rozumieli przedstawiciele filozofii hermeneutycznej, oraz poznasz koncepcję, której się ona przeciwstawia.

Twoje cele

- Przeciwstawisz sobie dwa poglądy na temat kolistości myślenia: logiczny (błędne koło) oraz hermeneutyczny (koło hermeneutyczne).
- Wyjaśnisz, na czym polega koło hermeneutyczne w interpretacji tekstu literackiego w koncepcji F. Schleiermachera.
- Przedstawisz koncepcję koła hermeneutycznego jako strukturę ludzkiego poznania w filozofii W. Diltheya.
- Scharakteryzujesz ideę koła hermeneutycznego jako strukturę ludzkiej egzystencji w filozofii M. Heideggera.

Przeczytaj

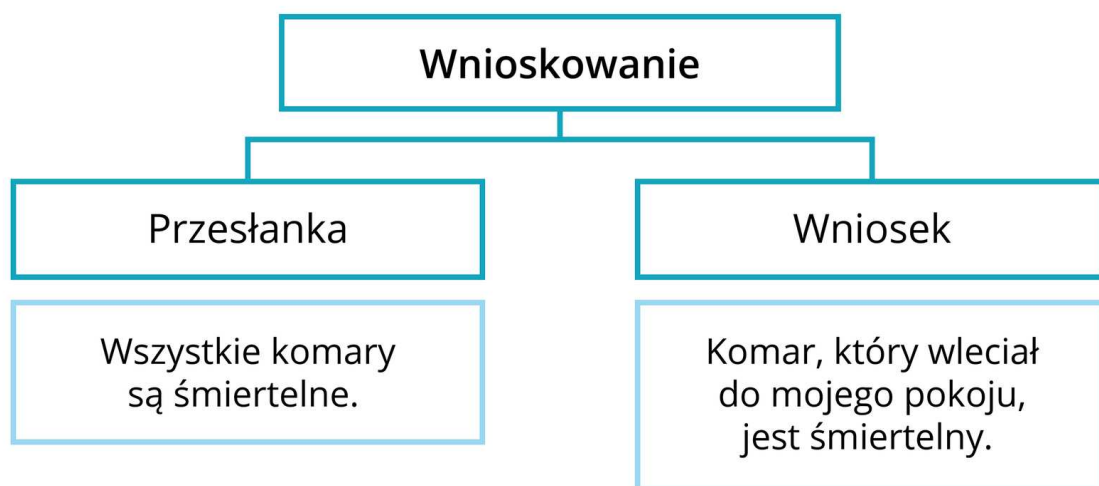
Nasze myślenie rządzi się pewnymi prawami. Jeśli, na przykład, przyjmę fałszywą przesłankę wyjściową, całe rozumowanie, które na niej oprę, będzie fałszywe.

Oba zdjęcia przedstawiają żurawie na tle nieba
Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Zarówno stwierdzenie: „Żuraw to gatunek ptaka”, jak i: „Żuraw to urządzenie służące do przemieszczania ciężarów na ograniczonej przestrzeni” są prawdziwe. Jednak jeśli wyciągniemy z nich wniosek: „Ptaki służą do przemieszczania ciężarów na ograniczonej przestrzeni”, popełnimy oczywisty błąd logiczny. Wynika on z faktu użycia wyrazu „żuraw” w dwu różnych znaczeniach.

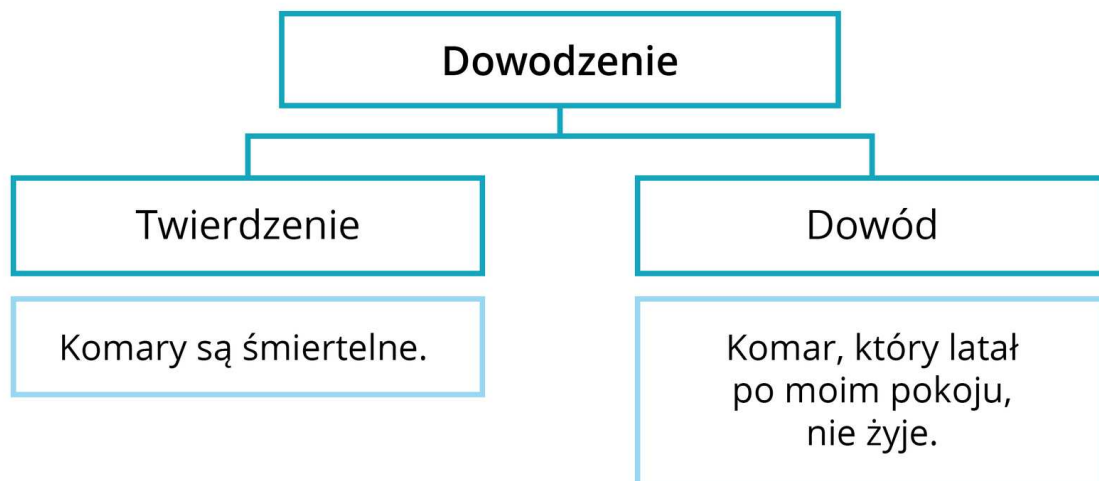
Nasze myślenie opiera się na regułach – to właśnie nimi zajmuje się [logika](#). Przyjrzyjmy się dwóm sposobom rozumowania: wnioskowaniu oraz dowodzeniu.

Wnioskowanie polega na wyprowadzeniu zdania, będącego wnioskiem – konkluzją rozumowania, z innego zdania (przesłanki).

Schemat. Wnioskowane
Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

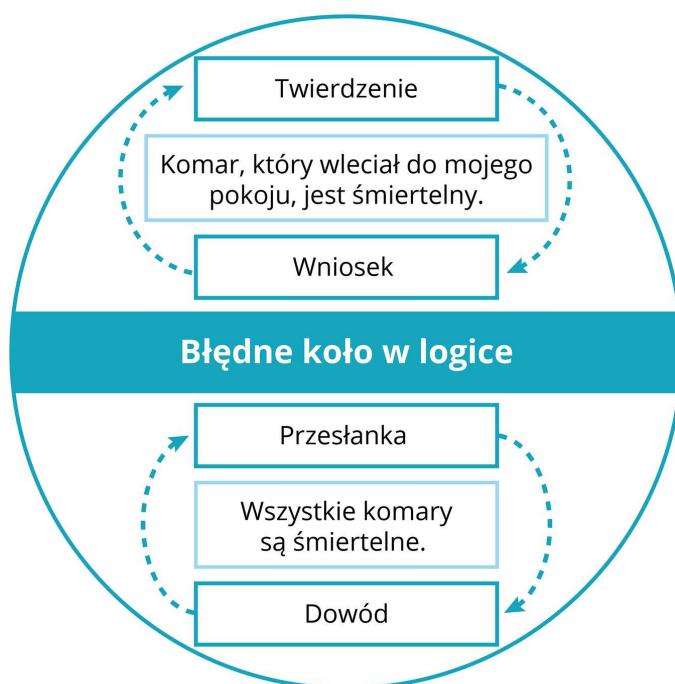
Dowodzenie polega z kolei na sformułowaniu dowodu, czyli uzasadnieniu pewnego zdania.

Schemat. Dowodzenie

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

To przykłady poprawnego rozumowania. Przebiega ono od zdania do zdania – od przesłanki do wniosku i od twierdzenia do dowodu. Co by się stało, gdybyśmy próbowali udowodnić wniosek naszego rozumowania za pomocą przesłanki, z której go wyciągnęliśmy? Byłby to błąd, który logicy nazywają błędnym kołem.

Schemat. Błędne koło w logice

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W tym rozumowaniu zdanie „Wszystkie komary są śmiertelne” jest zarówno przesłanką wnioskowania, jak i dowodem. Kolistość myślenia jest uznawana za błąd.

Koło hermeneutyczne w interpretacji

Zastanówmy się, czy prawidła sformułowane przez logikę mają zastosowanie w interpretacji utworu literackiego. Załóżmy, że ktoś zadaje ci pytanie o powieść Miguela de Cervantesa *Przemysłny szlachcic Don Kichote z Manczy* – czy jej bohater, który zaatakował wiatraki, wzięwszy je za potwory, jest komiczny? A może scena walki z wiatrakami przedstawia smutny los człowieka, który nie odróżnia fikcji od rzeczywistości?

Założmy, że decydujemy się na pierwszą możliwość – twierdzimy, że bohater Cervantesa jest komiczny. Jak dochodzimy do tego wniosku? Wywodzimy go z przesłanki, że Don Kichot rzucił się z kopią na wiatraki, nazywając je przy tym strasznymi olbrzymami. Dlaczego jednak ta scena śmieszy? Ponieważ Don Kichot jest w ogóle bohaterem komicznym – w powieści przechodzi wiele podobnych, zabawnych perypetii.

Jak widzisz, nasze rozumowanie przybiera formę koła – przesłanki służą nam zarazem za dowód. Jednakże to, co według logików jest błędem, dla hermeneutyki jest właściwym sposobem interpretacji dzieła literackiego.

Friedrich Schleiermacher (1768–1834) stwierdził mianowicie, że interpretacja tekstu ma zawsze kolisty charakter. By zrozumieć sens pewnego fragmentu (w naszym przykładzie – przygody z wiatrakami), musimy odnieść go do całości (wymowy całej powieści). Całość zaś rozumiemy dzięki zrozumieniu poszczególnych fragmentów. Interpretacja przybiera więc postać koła hermeneutycznego.

Bohater XVII-wiecznej powieści Miguela de Cervantesa, *Don Kichote z Manczy*, wyobraził sobie, że jest błędnym rycerzem, i ruszył w świat, gdzie co rusz spotykały go komiczne przygody. Cała powieść jest satyrą na romanse rycerskie.

Źródło: Gustave Doré, *Ilustracja do wydania „Don Kichota z Manczy” 1863*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Koło hermeneutyczne w poznaniu świata

Wilhelm Dilthey rozszerzył pojęcie koła hermeneutycznego w ten sposób, że nie dotyczyło ono już tylko interpretacji tekstu literackiego, lecz w ogóle – rozumienia rzeczywistości. Dilthey wyróżniał w swojej epistemologii dwa rodzaje poznania – wyjaśnianie, właściwe naukom empirycznym, oraz rozumienie, właściwe naukom humanistycznym. Przedmiotem rozumienia był według Diltheya sens przejawów duchowego życia człowieka.

Czym innym jest wyjaśnienie mechanizmów rządzących ludzkim organizmem, a czym innym – zrozumienie sensu istnienia człowieka w świecie

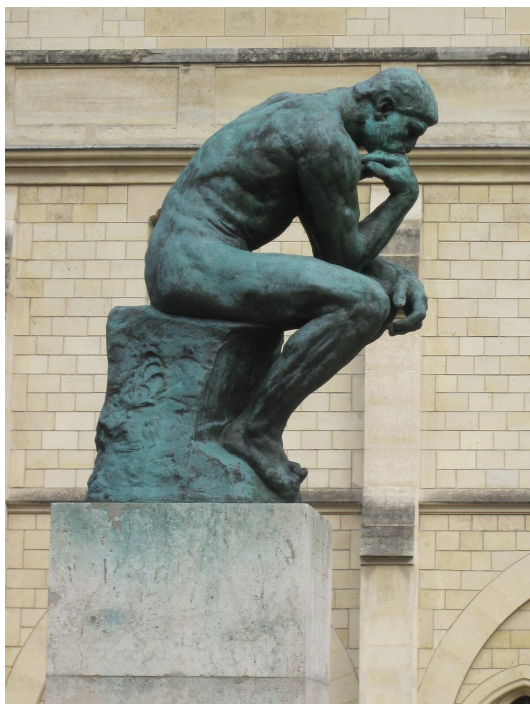
Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Jednakże rozumienie, które wyraża się w życiu duchowym człowieka, jest zarazem warunkiem możliwości wszelkiego poznania. Aby móc poznać rzeczywistość (np. za pomocą metod empirycznych, którymi posługuje się nauka), musimy ją uprzednio rozumieć. To właściwe człowiekowi rozumienie rzeczywistości ma dwa aspekty – język oraz **dziejowość**. Po pierwsze, Dilthey twierdzi, że nasze rozumienie rzeczywistości ma zawsze charakter językowy – to język warunkuje sposób, w jaki ujmujemy rzeczywistość. Po drugie, nasze rozumienie nie ma żadnego punktu początkowego – stanu idealnej niewiedzy – lecz zawsze stanowi moment tradycji, której jesteśmy częścią (dziejowość rozumienia).

Inaczej mówiąc, wszelkie – nawet naukowe – poznanie rzeczywistości zawsze uwarunkowane jest przez język, którym się posługujemy, oraz kontekst kulturowy, z którego wyrastamy. Zdobywana przez nas w poznaniu wiedza przekształca nasze wyjściowe rozumienie rzeczywistości. Wszelkie poznanie ma zatem u Diltheya postać **koła hermeneutycznego** – wyrasta z pewnego pierwotnego rozumienia rzeczywistości, które z kolei jest kształtowane przez samo poznanie. Kolistość nie jest zatem według hermeneutyki błędem rozumienia, lecz jego rzeczywistą postacią.

Koło hermeneutyczne jako sposób bycia

Istotnej zmiany w znaczeniu kategorii rozumienia dokonał Martin Heidegger w swojej filozofii hermeneutycznej. Podczas

Egzystującą w świecie jednostkę Heidegger określał mianem Dasein. Charakteryzuje ją rozumienie świata, w którym istnieje oraz problematyczność bycia – Dasein nieustannie pyta o sens istnienia

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

poznania świata, ani też jego rezultatem. To sposób bycia człowieka polegający na tym, że człowiek jest w tym świecie zakorzeniony. Nie poznaje więc przedmiotów, lecz, jak mówi Heidegger, napotyka je.

gdy Dilthey ujmował ją jako pewien sposób poznania rzeczywistości, według Heideggera rozumienie jest sposobem bycia szczególnego rodzaju bytu, jakim jest człowiek. Z pierwotnie epistemologicznego problemu rozumienia Heidegger uczynił więc problem egzystencjalny – nie sposób oddzielić istnienia jednostki w świecie od rozumienia przez nią świata, w którym żyje.

Rozumienie nie ma więc dla Heideggera charakteru teoretycznego ani naukowego, lecz praktyczny i codzienny. Człowiek rozumie swoją codzienność, świat, który go otacza, w podobny sposób, w jaki rzemieślnik zna się na swoim fachu. Rozumiemy świat dlatego, że jest to nasz świat – jesteśmy w nim zdomowieni. Heidegger nazywa z tego powodu egzystencję człowieka **byciem-w-świecie**. Rozumienie nie jest ani warunkiem

Abym mógł użyć pióra, muszę je najpierw rozumieć. Musi być ono dla mnie narzędziem, czyli czymś, czego mogę użyć.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Radykalnie zmienia to znaczenie tradycyjnych kategorii epistemologicznych, czyli podmiotu i przedmiotu poznania. Rozumienie – pojmowane jako bycie-w-świecie – nie czyni pióra przedmiotem poznania, lecz narzędziem, którego używam. Nasza relacja nie polega na tym, że wytwarzam na jego temat wiedzę, lecz że istniejemy i działamy w jednym świecie. Rozumienie i używanie pióra na gruncie filozofii Heideggera nie różni się od siebie – rozumienie długopisu polega na tym, że się go używa.

Omawiając hermeneutykę Diltheya, powiedzieliśmy, że kłistość myśli nie jest błędem logicznym, lecz rzeczywistą postacią rozumienia. U Heideggera koło hermeneutyczne staje się natomiast sposobem bycia. Rozumienie świata jest warunkiem istnienia w świecie – egzystencji. Egzystencja polega zaś na rozumieniu, a zatem jej prawdziwą strukturą jest koło hermeneutyczne.

Mówiąc inaczej, Heidegger przeciwstawia się obrazowi ludzkiej egzystencji, w której poznanie świata byłoby czymś innym niż samo życie. Gdyby tak było, moglibyśmy przyjąć, że istnieje pewien moment, w którym człowiek rozpoczyna poznanie (wychodzi ze stanu niewiedzy) i moment, w którym osiąga zrozumienie (uznaje poznanie rzeczywistości za zakończone). Tymczasem, według Heideggera, człowiek zawsze już coś rozumie i zawsze dąży do zrozumienia. Na tym polega dziejowość i kłistość jego egzystencji.

Stwierdzenie, że człowiek rozumie świat, nie oznacza, że nie jest on dla niego czymś problematycznym. Wręcz przeciwnie – oprócz rozumienia, Dasein charakteryzuje się tym, że bycie jest dla niego problemem. Egzystencja człowieka polega więc na tym, że nieustannie zadaje on pytania: czym jest świat, czym jestem ja sam, czym jest samo bycie. Samo zadanie tych pytań wychodzi od pewnego rozumienia świata, własnego bycia oraz bycia w ogóle (Heidegger nazywa te wstępne założenia [przesądami](#)).

Nie istnieje natomiast coś takiego jak pełna, wyczerpująca odpowiedź na tego rodzaju pytania. Nie istnieje również jedna odpowiedź, której można by udzielić. Trzeba by raczej powiedzieć, że sens, którego docieka człowiek, przejawia się w jego egzystencji. Nie jest ani twierdzeniem, ani teorią, lecz sposobem życia człowieka. Innymi słowy, wszelka odpowiedź na pytanie o sens jest możliwa tylko z punktu widzenia tego, kto zadał pytanie ([perspektywizm](#)).

Słownik

dziejowość

charakter rozumienia oraz sposób istnienia człowieka, polegający na ich zanurzeniu w tradycji oraz historii; warunkują one zarówno sposób, w jaki człowiek rozumie świat, jak i jego samopoznanie

logika

(gr. *logikos* – zgodny z rozumowaniem) – dyscyplina naukowa zajmująca się regułami poprawnego myślenia i wnioskowania

perspektywizm

(łac. *perspectivus* – naoczny, odnoszący się do widzenia) stanowisko w teorii poznania, które głosi, że poznanie możliwe jest tylko z określonego punktu widzenia, uwarunkowane jest zatem przez kontekst (społeczny, historyczny, kulturowy); perspektywizm przeciwstawia się obiektywizmowi, lecz nie jest tożsamy z subiektywizmem; wywodzi się z filozofii Friedricha Nietzschego

przesąd

głęboko zakorzenione przeświadczenia, którymi kieruje się podmiot w procesie poznania; w hermeneutyce przesady uznaje się za warunek rozumienia

Mapa myśli

Polecenie 1

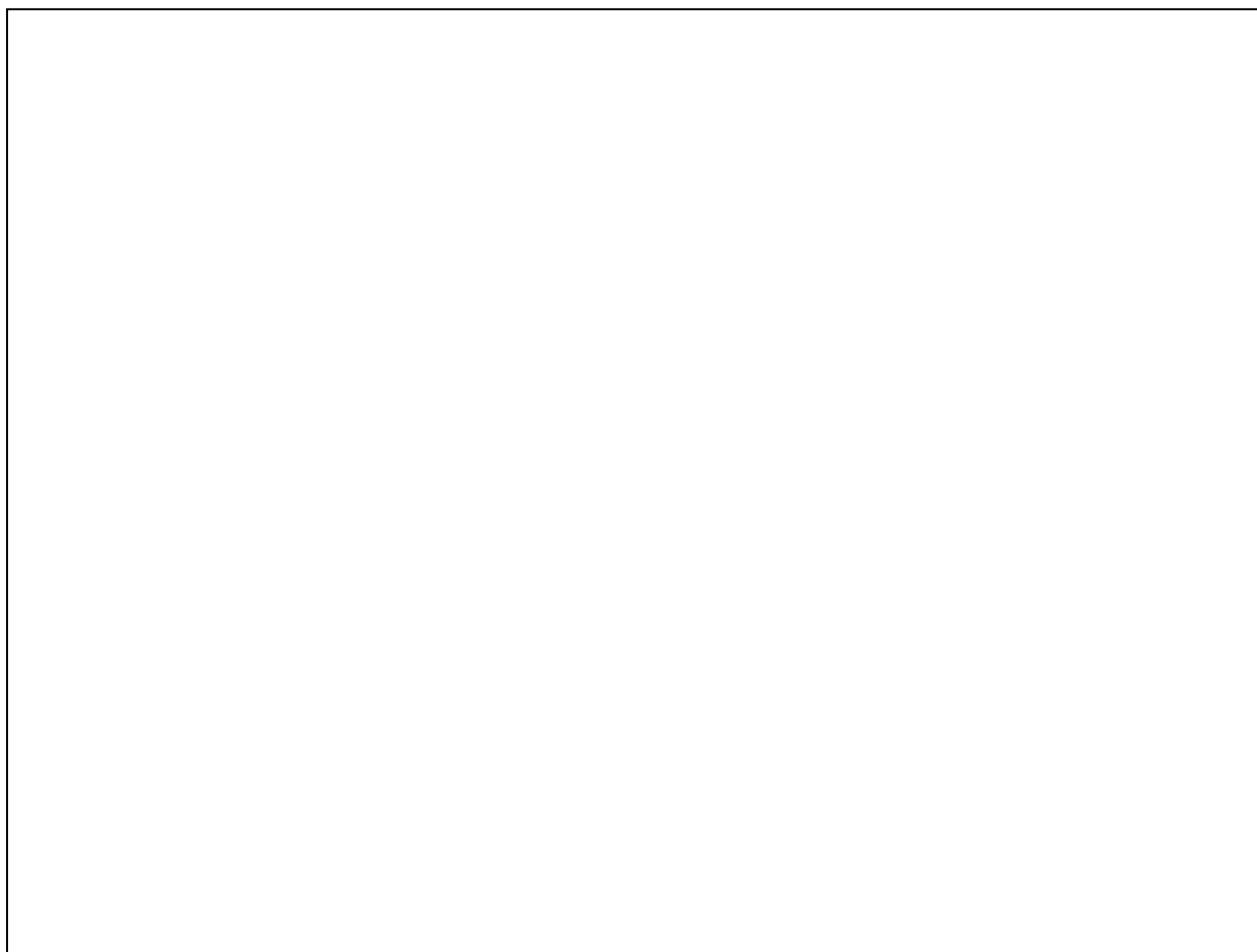
Zapoznaj się z mapą myśli. Zastanów się, jaka jest podstawowa różnica w definiowaniu koła hermeneutycznego przez F. Schleiermachera i M. Heideggera. Co jest elementem wspólnym obu podejść?

Multimedium opracowane na podstawie M.P. Markowski, *Hermeneutyka*, [w:], A. Burzyńska, M.P. Markowski, *Teorie Literatury XX wieku*, Kraków 2007.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Stwórz grafikę, w której przedstawisz działanie koła hermeneutycznego.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Poniższe zdanie:

Słowacki był genialnym poetą, ponieważ napisał wiele arcydzieł. Utwory Słowackiego są arcydziełami, ponieważ był genialnym poetą.

jest przykładem...

☐ błędu amfibolii (wieloznaczności składniowej).

☐ ekwiwokacji.

☐ poprawnego rozumowania.

☐ błędnego koła w rozumowaniu.

Ćwiczenie 2

Wskaż filozofa, który ujmuje rozumienie jako sposób poznania charakterystyczny dla nauk o duchu.

☐ Martin Heidegger.

☐ Wilhelm Dilthey.

☐ Hans-Georg Gadamer.

☐ Friedrich Schleiermacher.

Ćwiczenie 3

Wskaż filozofa, który ujmuje rozumienie jako sposób bycia charakterystyczny dla człowieka.

☐ Hans-Georg Gadamer.

☐ Martin Heidegger.

☐ Wilhelm Dilthey.

☐ Friedrich Schleiermacher.

Ćwiczenie 4

Zaznacz odpowiedź. W filozofii hermeneutycznej przesady...

☐ muszą zostać wyeliminowane, zanim rozpocznie się poznanie.

☐ uniemożliwiają rozumienie.

☐ są warunkiem rozumienia.

☐ utrudniają rozumienie.

Ćwiczenie 5

Zdecyduj, które z poniższych stwierdzeń są prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Według hermeneutyki kółkość myślenia to błąd logiczny.	☐	☐
Dla Martina Heideggera rozumienie jest kategorią ontologiczną.	☐	☐
Według Diltheya zadaniem nauk przyrodniczych jest rozumienie, a nauk humanistycznych – wyjaśnianie.	☐	☐
W epistemologii hermeneutyka przeciwstawia się zdecydowanie obiektywizmowi.	☐	☐

Ćwiczenie 6

Uporządkuj przykładowy schemat aktu poznawczego.

Przeprowadzam doświadczenia.

Zbieram i porządkuję dane zdobyte w wyniku doświadczenia.

Pojawia się przedmiot badawczy (nie rozumiem, czym jest).

Rozumiem, czym jest przedmiot poznania.

Ćwiczenie 7

Wyjaśnij, czym akt poznawczy różni się od teorii poznania Diltheya.

Ćwiczenie 8

Porównaj ze sobą koncepcję rozumienia obecną u Diltheya i Heideggera.

Wilhelm Dilthey

koło hermeneutyczne to sposób egzystencji człowieka

koło hermeneutyczne to struktura ludzkiego poznania

Martin Heidegger

bycie-w-świecie

wyjaśnianie (nauki przyrodnicze)
vs rozumienie (nauki
humanistyczne)

rozumienie jako koncepcja
ontologiczna

rozumienie jako kategoria
epistemologiczna

Ćwiczenie 9

Odpowiedz na pytanie: Co dla Heideggera znaczy „rozumieć”?

Ćwiczenie 10

Na wybranym przykładzie wyjaśnij, na czym w hermeneutyce polega kolistość rozumienia.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Koło hermeneutyczne

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

12. Egzystencjalizm. Uczeń:

4) charakteryzuje jeden z następujących kierunków filozofii XX wieku: filozofia życia, hermeneutyka, personalizm, filozofia dialogu;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- konfrontuje ze sobą dwa stanowiska wobec kłistości myślenia: logiczny (błędne koło) i hermeneutyczny (koło hermeneutyczny);
- wyjaśnia zastosowanie koła hermeneutycznego w interpretacji tekstu literackiego w ujęciu F. Schleiermachera;
- charakteryzuje koncepcję koła hermeneutycznego jako struktury ludzkiego poznania wg W. Diltheya;
- przedstawia koncepcję koła hermeneutycznego jako struktury ludzkiej egzystencji wg M. Heideggera.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Koło hermeneutyczne”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczeń nr 1–3 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Jeśli większość uczniów nie przeczytała tekstu, nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną wprowadzającą w temat.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Jaka jest rola koła hermeneutycznego w poznawaniu świata przez człowieka?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia na podstawie informacji na platformie stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche

zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze ich zdaniem kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie odczytują polecenie: *Zapoznaj się z mapą myśli. Zastanów się, jaka jest podstawowa różnica w definiowaniu koła hermeneutycznego przez F. Schleiermachera i M. Heideggera. Co jest elementem wspólnym obu podejść?* i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy treść ćwiczenia nr 4 z sekcji „Sprawdź się”. Uczniowie wykonują je w parach, a następnie porównują swoje rozwiązanie z innym zespołem, omawiając możliwe rozwiązania.
4. Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 5-8. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
5. Uczniowie wykonują ostatnie ćwiczenie nr 9. Nauczyciel obserwuje postęp pracy i udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 10 zawarte w sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.
- Hadot P., *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*, tłum. P. Domański, Warszawa 2003.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.